

„KEVESEN JÁRTAK LIPTÁK IRÉNHEZ GYAKORLATRA”

INTERJÚ KLANICZAY PÉTER MŰEMLÉK-FELÜGYELŐVEL¹

F. Dóczy Erika: Kik voltak Rád nagy hatással a műegyetemen, illetve a szakmérnöki képzésen? Tanáraid közül kiket emelnél ki?

Klaniczay Péter: Nagyon sok jó tanárom volt az egyetem kezdeti időszakában is és később is. Körülbelül tíz évvel a diploma megszerzését követően, az 1980-as évek közepén végeztem el a műemléki szakmérnököt. De az első időszakban is majdnem a legnagyobbak, a kor legkitűnőbb szakemberei tartottak előadásokat, akik ma is a legfontosabbaknak számítanak. Néhányszor hallottam Pogány Frigyes², de már csak az utolsó éveiben. Ez korábban volt, mert ő meghalt, mire az egyetemet elkezdtem, de még gimnazistaként bementünk néha bizonyos előadásait meghallgatni – érdekes dolgokat mondott. Megemlíteném még Major Mátét,³ Hajnóczy Gyulát, de az Építészettörténeti Tanszéken dolgozók közül tulajdonképpen mindenkiel nagyon közeli barátságba kerültem. Aztán más tanszékek is fontosak voltak, például a Tervezési Tanszék. Itt kerültem kapcsolatba Farkasdy⁴ tanár úrral és Hofer Miklóssal.⁵ Nem mondom, hogy nem voltak problémák: tervezés, határidő, makettkészítés – ez mindig egy gyötrelmes időszak volt, annak idején mindent kézzel csináltunk-rajzoltunk. Vagy ott volt Reischl⁶ tanár úr a

¹ Az interjút F. Dóczy Erika és Kovács Gergely készítette 2022. július 21-én. A leíratot készítette, a szöveget gondozta és lábjegyzetekkel ellátta: Kovács Gergely. Szerkesztette Markója Csilla (HUN-REN BTK MI).

² Pogány Frigyes (1909–1976), építészmérnök, egyetemi tanár. 1953-tól az Építészeti Tanács főosztályvezetője, majd annak megszűnése után az Országos Építészeti Hivatal Műemléki Osztályának vezetője.

³ Major Máté (1904–1986), építészmérnök, egyetemi tanár, az MTA tagja. Tagja volt a CIAM magyar szekciójának. 1950–1951 között a BME Építészmérnöki Karának dékánja, 1972–1975 között Építészettörténeti és Elméleti Intézetének igazgatója volt.

⁴ Farkasdy Zoltán (1923–1989), építészmérnök, egyetemi tanár, építészeti író, a Magyar Építőművészek Szövetségének egyik alapítója. A második világháború megszakította tanulmányait. 1944-ben Németországba, majd Dániába került, ahol Jørn Utzon irodájában dolgozott. 1947-ben hazatért, és befejezte az egyetemet. 1949–1951 között a Magasépítési Tervező Intézetben dolgozott. 1951–1953: a KÖZTI műteremvezetője, majd a Típustervező Intézet vezető műszaki munkatársa. 1970-től a műegyetem Középülettervezési Tanszékén tanított.

⁵ Hofer Miklós (1931–2011), építészmérnök, egyetemi tanár. 1955–1973: a KÖZTI tervezője, később műteremvezetője, majd vállalati főépítész. 1973–1982: a műegyetem Középülettervezési Tanszékének docense, majd tanszékvezető egyetemi tanára, 1989–1995: az Építészmérnöki Kar dékánja. 1964-től a Magyar Építőművészek Szövetségének elnökhelyettese. Számos városrendezési tervet készített.

⁶ Reischl Antal (1916–1978), építészmérnök, egyetemi tanár. 1947-ben az első állami tervező intézet tervezőmérnökeként dolgozott, a következő évtől pedig a műegyetem tanára volt. Tanított az Építészmérnöki Kar Tervezési, illetve Lakóépülettervezési Tanszékén; utóbbinak tanszékvezetője is volt. 1951–1952: az

1. Klaniczay Péter az interjún, 2022. © MÉM MDK, Tudományos Irrattár, Lymbus, Ipsz. K 2072

Lakó Tanszéken.⁷ Nála nagyon rosszul produkáltam az első félévben, és többeket el is távolított az első vagy a második év végén. Ezek után, mikor rám került a sor, leraktam egy tervet, amire azt mondta:

- Semmi probléma. Megtáltosodott.

Nagyon tetszett Neki, én pedig nagyon örültem, és továbbmehettem. Rendkívül szigorú tanmenet volt annak idején. Nagyon szerettem még a Rajzi Tanszék⁸ színdinamikai külön tanfolyamát - ide is jártam. Ott is volt egy-két komoly professzor, aki nagyon sok mindent tudott nyújtani például forma- és alaktanban.

Később, a műemléki szakmérnökin valóban a legnagyobbak tanítottak még: az Entz, Gerő, Dercsényi, Levárdy négyes mindent felülmúlt, így mindent megtanulhattunk, amire szükség volt. Persze, akkor megvolt még Hajnóczi tanár úr is, Zádor⁹ tanár úr is. Megtanultuk tőlük a műemlékvédelem történetét, elméletét, gyakorlatát. De külön örömet jelentett egy tanfolyam, amit Horler Miklós szervezett, és a műemlékvédelem történetével foglalkozott. Ez speciális tanfolyam volt még a '80-as évek legelején. Mikor

Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztálya Oktatási Osztályának vezetője, 1952–1954: a műgyetem Építészmérnöki Karának dékánhelyettese, 1954–1957: rektorhelyettes.

⁷ BME Lakóépülettervezési Tanszék

⁸ BME Rajzi és Formaismereti Tanszék. A tanfolyamot Nemicsics Antal (1927–2019) festőművész vezette.

⁹ Zádor Mihály (1929–2003), építészmérnök, egyetemi tanár. Több mint fél évszázadon át tanított építészettörténetet és műemlékvédelmet a műgyetemen. Az Építészmérnöki Karon ő honosította meg a műemlékvédelem tantárgyat, továbbá létrehozta a műemlékvédelmi szakmérnöki képzést. Az 1960-as évektől több műemlék-felmérésen és helyreállításon dolgozott. Fontos munkája volt a budavári Nagyboldogasszony-templomnak, a kaposzentjakabi bencés apátság romterületének, a szennai vagy a kőröshegyi római katolikus templomnak a helyreállítása.

2. Az ICOMOS III. nemzetközi kongresszusa Budapesten, 1972. Balról: Merényi Ferenc, Horler Mikós, Mendele Ferenc, Szabó János, Román András. © MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, ltsz. K 1899.

megtudtam, hogy indul, sok kollégát-barátot odatereltem, és ez egy külön oklevéllel záruló tanfolyam volt, ami ebben az időszakban rendkívüli jelentőséggel bírt, mert erről korábban másutt nem lehetett hallani. A műemlékvédelem nemzetközi története, elmélete, gyakorlata az ő szakterülete volt.

FDE: Melyik tanszéken diplomáztál? Mi volt a diplomamunkád?

KP: Az Építészettörténeti Tanszéken. Egyrészt, már a komplex tervezés is ott folyt, ami nagyon komoly munka volt. A komáromi Csillagerőd akkor nagyon lepusztult, almaraktárnak használt épületegyüttesét kellett történeti szempontból feldolgozni, majd hasznosítási javaslatot készíteni hozzá. Én turisztikai hasznosítást javasoltam akkor (1979), viszont az elmúlt években a Szépművészeti Múzeum gipszgyűjteménye került részben ide, amit a központi épület bővítésével oldottak meg látványos módon. Emlékszem, voltak épületrészek, amiket egy hosszú centiméterszalaggal egyedül mértem fel, mert senki nem volt velem. Nagyon izgalmas időszak volt.

A diplomamunkámban a Budai Várnegyed Bécsi kapu téri sarka előtti teresedéssel foglalkoztam. Itt futnak össze a váraljai, az egykori várárokban lévő, a Bécsi kapuhoz vezető utcák. A közelben volt egy üres telek – szerintem ma is megvan, azóta sem sikerült beépíteni. Ott van a Linzi lépcső, ami a Hunfalvy utca és a Fiath János utca találkozásánál indul, és megy lefelé, a Víziváros felé. Ezen a sarkon állt egy romos épület. Sikerült kikutatnom a korábbi állapotát: egy, a háborúban szétlőtt, századfordulós villáról van szó. Biztos, hogy ennek a felújítására már korábban is többször kiírtak pályázatot, tanulmánytervek és talán diplomamunkák is születhettek róla. Mindenesetre feldolgoztam ennek a területnek a történetét (ami úgy tűnik, megfogott, mert a későbbi munkáim során is mindig a történeti részt kezdtem először vizsgálni), még-

hozzá úgy, hogy a diplomamunkám elkészítésével egyidőben írtak ki egy pályázatot egy diplomata lakóháznak ezen a területen történő megépítésére. Az én tervem nem lett olyan nagyon jó, de nagyon rendes opponensek voltak, akik támogatták. Egyikük Komjáthy Attila volt. Akkor, a '80-as évek legelején még messze nem dolgoztam a hivatalban, de már bejártam többekhez, és ők segítettek, hogy milyen irányban menjen tovább a terv. Végül – ha nem is az első fordulóban, mert a történeti tanulmánnyal eléggé elhúztam az időt, de – a következő évben, 1981-ben megkaptam a diplomát.

Kovács Gergely: A szakmérnöki diploma megszerzését követően 1986-ig a FIMŰV Tervező Osztályán dolgoztál. Mik voltak a feladataid?

KP: Sőt, már előtte, 1980 őszén odakerültem. Akkor alakult a FIMŰV Műemléki Tervezési Osztálya kint, a Gvadányi úton, Zuglóban. Először persze nem oda akartam menni, hanem a Dísz téri irodába, ahol Komárik Dénes¹⁰ volt a főnök. Az új tervező részleget azért hozták létre, mert a Várnegyed felújításának 1986-ra, Buda töröktől való visszafoglalásának 300. évfordulójára el kellett készülnie, és a munkához 1982–1983-ban már hozzá kellett fogni. Ekkor megindult egy fejlesztés; egy tíz-tizenöt fős, borzasztó fiatal csapat jött össze, akik közül többen később – ha nem is akkor, amikor én, hanem utána – a Műemléki Felügyelőségen kötöttek ki. Nagyon jó légkör alakult ki, és kitűnő szakvezetőnk volt Lipták Irén¹¹ személyében. Rutinos műemlékes tervező volt; fővárosi emlékek helyreállítása mellett modern épületeket is tervezett. Kőkeményen belénk verte, hogy kell kinéznie egy régi ablaknak, hogyan kell azt megrajzolni, hogy kell ábrázolni, mi mindent kell egy tervben úgy jelölni, hogy az olvasható legyen. Ezeket a fogásokat én a mai napig nyomon követem, és látom, hogy kevesen jártak Lipták Irénhez gyakorlatra.

Rengeteg szép munkánk volt ebben az időben. Az egyik ilyen, több éven át tartó nagy hullám volt a Budai Várnegyed számos lakóházának felmérése, homlokzatfelújítása, színterve, végül pedig magának a kivitelezésnek a lebonyolítása. Az volt ebben az érdekes, hogy nem a fióknak dolgoztunk, hanem alighogy kész lettek a tervek, néhány hónap múlva beindult a kivitelezés, és egyik házat a másik után kellett csinálnunk, szinte megállás nélkül. Állandóan a várba jártunk, ami által abszolút naprakész, gyakorlati képzésben részesültünk. Folyamatosan tanultuk, hogyan kezeljük a különböző helyzeteket, azokat a meglepetéseket, amelyek az építkezés közben értek minket.

¹⁰ Komárik Dénes (1929–2017), művészettörténész, építész. A BUVÁTI és a BMF munkatársa, majd a FIMŰV Műemléki Osztálya Kutatási Csoportjának vezetője. A 19. századi magyar építészet, elsősorban a romantika kutatója. Vö.: *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére.* Szerk. Vadas Ferenc. Budapest, 2004.; Sisa József: Interjú a 75 éves Komárik Dénessel. *Műemlékvédelem*, 48. 2004. 175–182.; Uő: Komárik Dénes (1929–2017). *Enigma*, 29. 2022. No. 108. 117–130.

¹¹ Lipták Irén (1932–1991), építésmérnök, építészeti író, Farkasdy Zoltán és Finta József monográfusa. A FIMŰV Műemléki Tervezési Osztályának vezetője. Számos fővárosi – főleg budai és belvárosi – épület helyreállításának tervezője. Vö.: Lipták Irén: Műemlék lakóépületek helyreállításának tervezése. *Műemlékvédelem*, 17. 1973. 80–88.; Uő: Fővárosi műemlékhelyreállítások tervezésének 20 éve. *Műemlékvédelem*, 21. 1977. 310–316.

3. Budapest XI., Ábel Jenő utca 18. – Árkay Bertalan tervezte modern villa.
© Kovács Gergely felvétele, 2023.

Emellett számos komoly munkánk volt a '80-as évek első felében. Akkor zajlott az Operaház helyreállítása,¹² amelynek keretében az épület környezetében lévő teljes tömböt – ez nagyjából nyolc-tíz házat jelentett – felújították. Felmerült a kérdés, vajon kit szabadítsanak rá erre a feladatra, és hamar rájöttek, hogy ott van a FIMŰV Tervezési Osztálya. Mindenki kapott két-három házat. Persze, elsősorban külső felújításról volt szó, ennek ellenére komolyan bele kellett ásnunk magunkat. Voltak még különféle kisebb munkáink is, például egy fantasztikus kis modern épület, Árkay Bertalan¹³ Ábel Jenő utcai villájának¹⁴ felmérése és tervezése, amin hónapokig dolgoztunk. De említhetnék egy további, nagyon szép együtttest, amelynek a sorsa

¹² Harsányi István: A 100 éves Operaház építési és rekonstrukciós munkáinak főbb eseményei. *Magyar Építőipar*, 33. 1984. 498.; A. Czétényi Piroska: A Budapesti Műemléki Felügyelőség tevékenysége 1980–1990 között. *Magyar Műemlékvédelem*, 10. 1996. 206–207. Az Operaház helyreállítása 1981 és 1984 között zajlott.

¹³ Árkay Bertalan (1901–1971), építész, a magyar modern építészet egyik úttörője. Budapesti, párizsi és bécsi tanulmányait követően a két háború közötti Magyarország talán legtöbbet foglalkoztatott családi ház- és villatervező építésze. A második világháború után műemlék-helyreállításokon is dolgozott. 1949-től nyugdíjazásáig a KÖZTI alkalmazásában állt.

¹⁴ A villa 1929-ben épült, melyhez ld.: Preisich Gábor-Benkhart Ágost: Budapest építésze a két világháború között. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 11. 1967. 504.; Szekeres-Virág Judit: Árkay Bertalan (1901–1971). *Műemlékvédelem*, 26. 1982. 147.: 6. kép, 149. Az épület a felújítás idején nem állt műemléki védelem alatt, melyhez ld.: „Körlevelezőlap”. *Magyar Építőművészet*, 35, 1986. 5. 16.

később más irányt vett, ám akkor még eléggé elhagyatott volt: a Budakeszi úti Hild-villát¹⁵ és annak épületegyüttesét. Én még láttam a régi melléképületeket, a '30-as évekbeli garázsépületet, a cselédházat és egyebeket – ezeket később lebontották. Itt először is egy teljes felmérést, majd egy hasznosítási tervet kellett készítenünk. Sajnos nem lépett tovább a történet, mindenesetre nagy élmény volt az akkori állapotában látni az épületet, amin – néhány hiány kiegészítésétől eltekintve – a '60-as években nemigen változtattak, és azt követően sem. Azután kétszer is nekimentek: egyszer a '90-es évek közepén, de akkor még a villa tömege érintetlen maradt,¹⁶ majd a közelmúltban, néhány évvel ezelőtt, amikor már csak a puszta falakat hagyták meg, és szinte mindent kicseréltek rajta.¹⁷ Egyrészt biztos nagyon tönkrement addigra, másrészt temérdek pénzt kellett rá elkölteni, ami látszik is az épületen.

Rengeteg érdekes feladatunk volt, ezért két nagyobbat említenék még. Elsőként a Magyar Országos Levéltár tetőrekonstrukcióját.¹⁸ Pontosabban a tető díszfedésének rekonstrukcióját, hiszen a tető megmaradt, a díszfedése viszont elpusztult a háborúban, és egy semleges, öreg cseréppel fedték le. Ezt a színes majolika cserépfedést kellett újra megtervezni. Hihetetlen feladat volt, mert bár találtunk régi rajzokat, fotókat, a modern technika semmilyen szinten nem állt akkor rendelkezésünkre, így a tetőfedés rajzán egyenként színeztük ki az eltérő színű cserepeket, hogy létrehozzuk azt a mintázatot, ami szerencsére mind a mai napig megvan (a kivitelezését a '80-as évek közepén kezdték el), tehát úgy néz ki, elég jól sikerült. A másik komolyabb feladat a Bródy Sándor utca 8. szám alatti Magyarországi Olasz Kultúrintézet felújítása volt.¹⁹ Szerencsére ezt is a FIMŰV kapta meg, vélhetően korábbi olasz kapcsolataimnak, valamint nyelvtudásomnak köszönhetően. A feladat elvégzése viszont nem ment könnyen, mivel rám maradt a teljes homlokzat helyreállítása. Ez egy érdekes történet.

¹⁵ Budapest XII., Budakeszi út 38–40. A villát Hild József építette 1844-ben, saját nyaralója gyanánt. Ld.: Zakariás G. Gábor: Adatok Buda építészetéhez a XIX. század második felében. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 12. 1957. 299.

¹⁶ 1997–1998-ban, Máté Zsolt (VÁTI) tervei alapján jelentős felújítás és korszerűsítés történt a villán és a nyárilakon az Ökocentrum Zrt. megbízásából reprezentatív székház funkcióra. Az Alfa TV székházának tervezték, de végül ez nem valósult meg. A nyárilakról ld.: Ivicsics Péter: Műemlékfelújítások és helyreállítások 1998-ban. *Műemlékvédelmi Szemle*, 10. 2000. 276.

¹⁷ A legutóbbi felújításra 2016-ban került sor, melynek alkalmával a hátsó traktust lebontották és helyébe új szárnyat emeltek (építész: Kokas László). Az épületet jelenleg a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete használja. Ld.: Rosch Gábor: 150 éve halt meg Hild József. *Magyar Építőipar*, 67. 2017. 118. Ld. még: <https://epiteszforum.hu/egy-klasszicista-epitesz-haza> (letöltés ideje: 2023. augusztus 6.).

¹⁸ A tető az 1980-as évek közepén új cserépfedést kapott, amelynek elemei a pécsi Zsolnay-gyárban készültek. Vö.: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/az_epulet_roid_tortenete (letöltés ideje: 2023. október 2.).

¹⁹ A régi pesti képviselőház Ybl Miklós tervei szerint épült meg 1865-ben. Ld.: Perekó Károly: Régi pesti képviselőház. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 15. 1963. 489–510. 1941-től a Magyarországi Olasz Kultúrintézet székháza, melyhez ld.: Gavoldi Enrico Teodolindo: Adatok a régi pesti képviselőház épületéhez. *Műemlékvédelem*, 32. 1988. 126.

4. Budapest VIII., Bródy Sándor utca 8. – Magyarországi Olasz Kultúrintézet.
© MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 229.237D

Szó szerint közelharcot kellett vívni az olasz kivitelezőkkel. Rettenetes módszereket akartak bevetni, gondolván, Magyarországon ez elmegy. Nem akarták beállványozni az épületet, hanem mozgó állvánnyal szerettek volna dolgozni (ezt sikerült elhárítani), azután rettenetes festékeket hoztak... Tehát nem olyan kivitelezőt szerződtek le, aki igazán értette volna a dolgát. A helyreállítás végül elkészült, de korántsem úgy, ahogy szerettem volna, ugyanis a feltárások során számos részlet előkerült a palota korai állapotából, amiket nem sikerült bemutatni. Kiderült, hogy az épület nem festett homlokzattal bírt, hanem festett tagozatokkal ellátott téglahomlokzattal, amit úgy vakoltak be, hogy ráfestették a téglát. Ez egy elég érdekes technika (Rómában több ilyen házat ismerünk), amit, úgy tűnik, az olaszok hoztak magukkal, tehát ezt a homlokzatot már ők alakíthatták ki a '40-es évek elején, amikor megkapták az épületet, de erre vonatkozólag nem került elő semmilyen adat. Mindenesetre, miután a téglaburkolatból elég sok hiányzott, ennek a festett téglahomlokzatnak a helyreállítására tettem javaslatot. Végül erre sem volt mód. Az olaszok úgy gondolták, egyszerűen lefestik a homlokzatot, és kész. A Budapesti Műemlékfelügyelőségen pedig úgy rendezték az ügyet, hogy a jelenleg látható állapot alakuljon ki. Ezzel együtt nagyon érdekes és izgalmas feladat volt: kőrestaurálási munkák is zajlottak, akkor állították helyre a címert a homlokzaton, a tető szélén.²⁰ Most talán nekiesnek majd egy újabb helyreállításnak, évekkal ezelőtt legalábbis szó volt róla, hogy kellene készíteni egy friss tudományos dokumentációt, de ez az ügy még húzódik.

²⁰ Bővebben ld.: Klaniczay Péter: Régi képviselőház – az utcai homlokzat. *Ybl-épületsorsok az Unger-ház-tól a Kálvin térig*. Szerk. Hidvégi Violetta, Maróty Katalin. Budapest, 2014. 127-135.

Az Olasz Kultúrintézet felújítása már akkor történt, amikor a váltásra készülődtem. 1984-ben kezdtem el a műemléki szakmérnöki képzést, aminek tulajdonképpen csak a felét végeztem el, mert 1985 januárjában – magyar állami ösztöndíjjal – nyolc hónapra kimentem Olaszországba. Azt is mondhatnám, hogy ez volt a legjobb iskola. Mikor hazajöttem, a tanárim, professzoraim azt mondták, ha levizsgázom abból, amit kérdeznek, azzal annak ellenére is abszolválom a képzést, hogy több hónapig nem jártam be. A kinti tanulmányutak és azok a kapcsolatok, amiket kiépítettem, majd hogyanem felérték egy szakmérnökivel. Bár az ösztöndíjat nem erre kaptam, mégis, ahogy kiértem Olaszországba, rögtön beiratkoztam az ottani műemléki szakmérnöki képzésre. Pontosabban nem is beiratkoztam, mert úgy volt, hogy egyszerűen jelentkezhetek rá, ám akadt egy kis bonyodalom. Kiderült, hogy attól az évtől felvételi vizsgához kötötték mindezt, amin nem vettem részt. Kint kellett maradnom; nem lehetett hazajönni, és áttenni az egészet a következő évre. Szóval problémásan indult a dolog, amit később sikerült tisztázni az egyetem vezetésével. Az a megállapodás kötöttet, hogy hallgatóként részt vehetek a tanfolyamon, de semmilyen igazolást nem kérhetek annak elvégzéséről. Természetesen rábólintottam; akkor úgy gondoltam, nincs szükségem papírra, mert az Magyarországon úgysem érne sokat. Így januártól őszig – a nyár kivételével – kijártam délelőtt az egyik évet, délután pedig a másikat, miközben semmilyen vizsgát vagy egyéb számonkérést nem kellett teljesítenem. Rettentően nagy tekintélyű olasz professzorgárdától tanulhattunk. A történész beállítottságú műemlékes szakember, Renato Bonelli²¹ vezette a szakmérnöki tanfolyamot. Azután ott volt Giovanni Carbonara,²² aki később még fontosabb személy lett. A legjobb viszonyba pedig Gaetano Miarelli Mariani²³ római professzorral kerültem. Olyan elméleti szigorral és biztos háttérrel rendelkezett, hogy minden szavát jegyezni kellett.

Ez egy nagyon fontos időszak volt, ugyanakkor még az olasz tanulmányút előtt, 1984-ben megkeresett engem Román András, hogy nem szeretné-e a felügyeletre menni dolgozni. Ekkor már tudtam, hogy megkapom a római ösztöndíjat. A két dolgot nem lehetett egyszerre elvállalni, azonban 1986 nyarán ismételten megkérdezték, nincs-e kedvem a felügyelethez csatlakozni. Semmiképp sem akartam örök életre a FIMŰV-nél maradni, ráadásul ez idő tájt kiderült, hogy a hetedik ötéves terv, ami

²¹ Renato Bonelli (1911–2004), olasz építész, építészettörténész. 1934-ben diplomázott a római La Sapienzián. 1944-ben megalapította az Istituto Storico Artistico Orvietanót. A következő években főleg műemlékvédelmet és építészettörténetet tanított a palermói és a római egyetemen. 1982–1984 között utóbbi Építészettörténeti, Restaurálási és Műemlékvédelmi Tanszékének vezetője.

²² Giovanni Carbonara (1942–2023), olasz építész, építészettörténész. 1967-ben diplomázott, majd rövid műemlékfelügyeleti munka után a restaurátor szakot is elvégezte. 1969–1980: Renato Bonelli tanársegédje a római La Sapienzián. Építészettörténetet és műemlékhelyreállítást tanított, amelynek 1980-tól rendes tanára volt. Tudományos tevékenysége elsősorban az építészet és a restaurálás történetének feldolgozására, valamint a restaurálás elméletének vizsgálatára irányult.

²³ Gaetano Miarelli Mariani (1928–2002), olasz építész-mérnök. A római egyetem műemlék-helyreállítással foglalkozó továbbképző iskolájának igazgatója volt. Részt vett az I. Olasz–Magyar Műemlékvédelmi Konferencián.

akkor indult volna,²⁴ semmilyen jelentősebb feladatot nem szánt az intézménynek, minek következtében egyebek mellett csepeli légópincék korszerűsítésével kellett foglalkoznunk. A másik ilyen „komoly” munka a kelenföldi lakótelep lakásainak felmérése volt az akkor kezdődő privatizáció²⁵ miatt; az emberek megvásárolhatták a lakásaikat, amelyekben benne éltek, és amikről nekünk dokumentációkat kellett készítenünk. Ezzel a tevékenységgel eltelt egy hónap, kettő, három, mire azt mondtam, nekem ebből elég volt, és felhívtam Román András, hogy mikor kezdhetnék a hivatalnál. Erre nyár végén nyílt lehetőség: 1986 augusztusában beléptem az OMF-be.

FDE: Mivel foglalkoztál azután, hogy az OMF kötelékébe kerültél?

KP: Szerencsém volt. Már az első felkérés is Pest megyére vonatkozott, és már azon is sokat morfondíroztam. De mivel nem tudtam rá igent mondani, egy idősebb kolléga elvállalta ezt a feladatot. Galambos Ferencről²⁶ van szó, aki a felügyeleti státuszt megelőzően a minisztériumban dolgozott. Éppen akkor lépett tovább az OMF-ből máshová, amikor a FIMŰV-nél elkezdődtek a gondok, így megnyílt számomra a lehetőség Pest megye műemlékeinek felügyeletére.

Budapesti lévén korábban sokat mászkáltam a térségben, ám hamar kiderült, hogy ez szinte semmire sem elegendő. Hiába ismertem a négy-öt legfontosabb emléket, az alföldi városokban például soha nem jártam ezt megelőzően. Nagyon viccesek voltak az első utak. Egy hét után azt mondták, irány Nagykőrös! Nekem pedig az út során mélyen ki kellett hajolnom a vonatból, hogy hol van az a Nagykőrös, mert még életemben nem láttam. De szerencsém volt, mert a kezdetekkor rengeteg segítséget kaptam az akkor már régóta ott lévő és nagyon kedves kollégáktól. Petravich Andris²⁷ megmutatta, hogyan működik az adminisztráció, Csutor Éva²⁸ pedig sokszor elkísért az útjaim során – többek közt Nagykőrösre. Az akkori szokás szerint a tapasztaltabbak egy kicsit terelgették a frissen bekerült embereket, hogy hogy s mint végezzék a tennivalóikat. Ám ebben az esetben kiderült, hogy Éva sem járt még soha Nagykőrösön. Végül közösen megoldottuk a dolgot: megtaláltuk a Molnár-kúriát, ahol mindent megbeszélünk, majd jöhettünk haza.

Ez egy mélyvízbe ugrás volt. Szinte az első naptól kezdve rengeteget kellett jönni-menni mindenfelé, továbbá a belépésemkor egy halom irat várt rám, ami nyár eleje óta összegyűlt. Ugyanakkor egy nagyszerű szobába kerültem; mondanom sem kell,

²⁴ 1986–1990: hetedik ötéves terv. Vö.: Két állásfoglalás a VII. ötéves tervről. *Beszélő*, 5. 1985. No. 15. 67–79.

²⁵ Vígvári András: A privatizálás társadalmi és politikai környezete – rendszerváltás és privatizáció. *Aula*, 13, 1991, 4. 34–43.

²⁶ Galambos Ferenc, építészmérnök. Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium Területrendezési Főosztályának, majd az OMF Műemlékfelügyeleti Osztályának munkatársa.

²⁷ Petravich András (1950–1999), építőmérnök, építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök. 1980-tól az OMF műemlékfelügyeleti munkatársa. Hatósági tevékenysége Nógrád megyéhez kapcsolódott. 1986-tól hat éven át a műemléki törvényt előkészítő munkabizottság tagja, majd vezetője. 1993-tól a Magyar Építészeti Múzeum tudományos főmunkatársa.

²⁸ Csutor Éva, építészmérnök. Az OMF-ben és jogutódjaiban Fejér megye területi műemlék-felügyelője. A térség jelentős helyreállításainak (pl. Székesfehérvár, Hiemer-Font-Caraffa-tömb) felügyelete mellett a névéhez fűződik számos műemlék védetté nyilvánítási javaslata.

kiváló kollégák közé, akik közül sajnos többen nincsenek már. Ott ült Ivicsics Péter, Máthé Géza,²⁹ Nagy Klári³⁰ és én voltam a negyedik – négyen ültünk az egykor két főre tervezett szobában, de azért megfértünk. Ez volt a híres 105-ös szoba. Oda bekerülni rangnak számított, aki viszont idegenként lépett be, ritkán távozott épen. De azért mindenkit sikerült valamilyen jó szóval vagy más módon teregetni, jó tanáccsal ellátni.

Ahogy az lenni szokott, sokszor szinte teljesen rendszertelenül kaptuk a feladatokat. Később, amikor különböző vezetői pozíciókat ajánlottak nekem, még inkább láttam és megtapasztaltam, hogy ez nem egy egyszerű történet. Folyamatos kapcsolatot kellett fenntartanunk a műemlékek felhasználóival és fenntartóival, mindenekelőtt tanácselnökökkel, egyházi személyekkel, püspökökkel, plébánosokkal. Megállás nélkül egyeztettünk a tervezőkkel, konzultáltunk a rendezési tervekről. Az első időszakban ez minden időt elvitt. Ráadásul én szerettem kimenni a helyszínre, sőt, úgy gondoltam, muszáj is, illetve ezt a gyakorlatot láttam magam előtt példaként. Számos alkalommal végignéztam, ahogy Máthé Géza kirohan a Déli pályaudvarra, majd négy órát vonatozik Szigligetre vagy Sümegre, hogy elintézzon valamit. Mentünk mindenfelé, miközben akkoriban a közlekedési lehetőségek sem voltak túlságosan jók, emellett nagyon nehezen alakult ki, hogy saját autót lehessen használni. Állandóan viták és nehézségek kerekedtek emiatt. Amikor a benzinköltség helyett a buszjegy árát kaptuk meg, mondanom sem kell, nem sok mindenkinek volt kedve igénybe venni a lehetőséget. Ezek nem voltak egyszerű dolgok, de így is sikerült egy Trabantot, egy Zsigulit és egy Opel-t elhasználnom ez alatt a néhány évtized alatt.

A rengeteg feladat ellenére másra is időt kellett szakítani, mert ott voltak a nyári egyetemek: a szombathelyi Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem³¹ és az Egri Nyári Egyetem,³² amelyekkel én már régóta kapcsolatban voltam. A '80-as évek közepétől egészen a '90-es évek közepéig nagyon sokat jártam Egerbe, ahol rendkívül erős volt a külföldi ösztöndíjasok között az olasz társaság, így hát szinkrontolmácsolásba

²⁹ Máthé Géza (1950–2017), építészmérnök, műemlék-felügyelő. Az 1970-es években az OMF Tervezési Osztályán dolgozott, majd több évtizeden keresztül Veszprém megye műemlék-felügyelője volt. Számos műemlék szakszerű helyreállítása fémjelzi tevékenységét.

³⁰ Nagy Klára (1943–2017), építészmérnök. Az OMF területi koordinátora, majd évtizedeken keresztül Komárom-Esztergom megye műemlék-felügyelője. Sokat tett Baranya megye műemlékeinek, például a Dráva menti festett kazettás famennyezettel bíró református templomok megóvásáért.

³¹ A Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem 1968-ban indult útjára Gonda György és Szentlélek Tihamér kezdeményezésére. A *Vasi Szemle* rendszeresen beszámolt az évente megtartott rendezvényről. 2023-ban az 56. tudományos összejövetelt rendezték. Vö.: *Az 50 éves Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem. Emlékkönyv*. Szerk. Körmeny Imre, Szendi Zsuzsa. Szombathely, 2017.

³² Az első Egri Nyári Egyetemet 1971-ben rendezték. A tanácskozást minden évben egy, a műemlékvédelmet érintő, meghatározott tematika köré szervezték, az elhangzott előadásokat pedig az Egri TIT és az OMF kiadásában évről-évre megjelenő, *Az Egri Nyári Egyetem előadásai* című sorozatban közzölték. 2023-ban, immár Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem címmel, az 53. összejövetelre került sor. Vö.: *Román András (Egri) Műemlékvédelmi Nyári Egyetem 1971–2021*. Szerk. Dobosyné Antal Anna, Fejérdy Tamás, Klaniczay Péter et al. Budapest, 2021.

5. Gaetano Miarelli Mariani az I. Olasz-Magyar Műemlékvédelmi Konferencián Budapesten, 1987. Repr. *Műemlékvédelem*, 31. 1987. 222.

vettem magam. Ezt a szombathelyi nyári egyetemen már a '80-as évek elejétől csináltam – vagy húsz évig tolmácsoltam a Savarián. „Visszajáró vendégei” lettek mindkét rendezvénynek; valaki eljött Szombathelyre, majd onnan átutazott Egerbe, mások az egyik évben az egyik, a következő évben a másik szabadegyetemen vettek részt. Tehát bizonyos nemzetközi szakemberek néhány év alatt kétszer-háromszor is megfordultak hazánkban, és a nyári egyetemek által megismerték a magyar műemlékvédelmet. Azok közül, akikkel most is kapcsolatban vagyok, többen a mai napig emlegetik, hogy ez a fajta együttlét és szakmai továbbképzési lehetőség őket is nagyon magával ragadta, és – annak ellenére, hogy mi

más viszonyok között éltünk, más lehetőségeink voltak – sokat tanultak tőlünk.

KG: Ha már itt tartunk, milyennek láttad akkoriban a magyar műemlékvédelem nemzetközi megítélését?

KP: Egészen jól ment fölfelé – ez biztos. 1986 őszén, körülbelül három-négy héttel azután, hogy beléptem a hivatalba, sikerült tető alá hozni az első olasz-magyar műemlékvédelmi konferenciát.³³ (Én akkor még azt hittem – hiú ábránd volt –, hogy ha elindul egy sorozat, akkor annak az első rendezvényét azért hívjuk így, mert idővel követi majd a második, a harmadik és így tovább.) Ennek a konferenciának a szervezése persze jóval előbb megindult, amiben az Olasz Intézeten keresztül én is benne voltam. Jöttek az előadások, mindenfélét fordítani kellett, tehát végig ott dolgoztam a háttérben. De mikor bekerültem a műemléki hivatalba, amely mindezt bonyolította, rögtön a nyakamba varrták az egészet. Tehát úgy indult számomra Pest megye műemlékállományának megismerése, hogy közben ezzel is kellett foglalkoznom.

Nagyszerű professzorok jöttek, például a már említett Miarelli Mariani. Persze, néhány nap alatt az egész országot nem lehet megismerni, de azért voltunk Zsámbékon, Feldebrőn, szóval kitűnő helyekre jutottunk el, az olaszok pedig pozitív véleménnyel voltak ezekről az emlékekről. A zsámbéki templomromról később egy nagy tanulmányt is írtak, ami Magyarországon nem igazán ismert, mindenesetre jól tükrözi, mennyire komolyan vették a konferencia alkalmával látottakat-hallottakat.³⁴ Úgyszintén

³³ Klaniczay Péter: I. Olasz-Magyar Műemlékvédelmi Konferencia. Budapest, 1986. szeptember 23–26. *Műemlékvédelem*, 31. 1987. 220–224.

³⁴ Maria Piera Sette: Le rovine di Zsámbék. *Note sull'esemplarità di un restauro. Quaderni dell'Istituto di Storia dell'Architettura*, nuova serie, fascicolo 15/20. 1990/1992. 973–988.

említettem már Giovanni Carbonarát, aki majdnem minden nemzetközi elméleti tanulmányában megemlíti a magyarországi példákat. Valószínűleg nem csak az olaszok voltak ezzel így, hanem az osztrákok, a belgák, az angolok, a franciák is. Később a francia kapcsolataink is erősödtek, és a '90-es években már egészen jók voltak. Azt kell mondanom, hogy ez volt a műemlékvédelem gyöngyélete. Nem telt el úgy fél év, hogy ne lett volna valamifajta nemzetközi jelenlét Magyarországon. Skótoktól hollandokig, németektől franciákig, valaki mindig megfordult hazánkban tanfolyamot tartani, vagy mi mentünk külföldre, konferenciára. Nyilván kellett valami kis nyelvtudás, ha az ember részt kívánt venni ebben a folyamatban. Amit ekkoriban hazahoztunk – és amiről aztán itthon tovább lehetett beszélni –, az szerintem nagyon is hatott. Ez mostanra teljesen eltűnt, és rendkívül hiányzik. Már mi magunk sem tudjuk, mi történik hazánkban, nemhogy nemzetközi szinten tudnák, mi zajlik Magyarországon. Emellett szinte egy olyan külföldön megjelent tanulmányról sem tudok az utóbbi évtizedből, ami arról szólt volna, hogy milyen eredmények születtek nálunk. Külföldiek tollából végképp nem ismerek ilyet.

FDE: Visszatérve a felügyelethez: ez a tevékenység a műemlékvédelem talán legősbibb feladatköre, hiszen a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága megalapítása előtt, már a Central-Commissionnak is voltak területileg illetékes felügyelői.³⁵ Pontosan miből állt ez a munka akkor, amikor elkezdted, illetve miből állt később, a rendszerváltást követően?

KP: Ha erre a kérdésre részletes választ próbálnék adni, az valószínűleg hosszú órákig tartana. Kezdetben nehéz volt megérteni, hogyan működik ez az egész. Az utóbbi hónapok során kisebb irattári kutatásokat végeztem más témákban – ezek olyan eredményekkel jártak, amiket, ha akkoriban tudtam volna, lehet, hogy sok mindenre másképp reagálok. A '80-as évek közepén (1983 körül) Román András vette át a felügyelet irányítását Barcza Gézától. Ekkor állt elő az a helyzet – anyagiilag és szervezetenként egyaránt –, hogy minden megyének külön felügyelője lehetett. Hosszú évek-évtizedek során egyértelművé vált a két-három megyés szisztéma működésképtelensége, hiszen mindig adódott valami probléma. A közelmúltban csak néhány emléknél nagyjából az '50-es évekig visszanyúló történetét tártam fel, de ezek alapján is egyértelműen látszik, hogy mindig minden újra és újra előjött. Ami problémás ügyként merült fel 1965-ben, az még 1982-ben is az volt. Nem nagyon oldódtak meg egyes helyzetek, vagy a pénzhiány, vagy a helyi viszonyok miatt, vagy más okból kifolyólag. Viszont ezek közül mindegyik feladattal foglalkozni kellett. Továbbá komoly problémát jelentettek az állandó személyi változások. Amikor egy újonnan érkezett kolléga megkapott egy ügyet, többnyire fogalma sem volt arról, hogy három évvel ezelőtt mit mondtak rá. Ilyen esetekben kitaláltak valami újat, ami sokszor homlokegyenest ellentétben állt a korábbi koncepcióval. De problémás

³⁵ D. Mezey Alice-Szentesi Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860). *A magyar műemlékvédelem korszakai*. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 1996. 50–58.; Szentesi Edit: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. *Műemlékvédelem*, 56. 2012. 2–29.

volt a nyilvántartás is, emellett nem lehetett hozzájutni a szükséges térképekhez. Talán ez utóbbi jelentette a legnagyobb gondot; számos műemléknek egyszerűen nem tudtuk meghatározni a pontos helyét. 1992-ben, a vagyonátadás³⁶ során kiderült, hogy a Földművelésügyi Minisztérium csak a legfontosabb százegynéhány emlékhöz hajlandó térképet biztosítani. Azt hittem, elsüllyedek. Hát nem az lett volna az első, hogy átadják például a kastélykertek térképeit? Nem, ezekhez képtelenség volt hozzáférni. Tehát rettentő sok hibával, pontatlansággal, nehézséggel, mondhatni, iszonyú kínlódással ment az egész. Természetesen ekkor még semminemű digitális állomány nem állt rendelkezésünkre. Én mentem el a Bosnyák térre egyenként lemásoltatni azokat a régi kataszteri térképeket, amelyekből rekonstruálni tudtunk egy, a Pest megyei emlékekhez kapcsolódó sorozatot, más megyékhez azonban nem készült hasonló.

Vagyis a dolog nem volt egyszerű, már az első pillanattól kezdve sem. Ráadásul az elmondottak mellett mindig jöttek „felsőbb utasítások”. Nem elég, hogy az embernek megvolt a maga baja a folyamatban lévő ügyekkel, szinte minden hétre jutott valamilyen plusz feladat (ez persze mindig így volt). Csoportosítsuk különféle kritériumok szerint a műemlékeket, készítsünk róluk statisztikát, ilyen-olyan tematikus gyűjtést, egyházak-kisegyházak problémája, kastélyprogram, szedjük össze a népi műemlékeket, a városi lakóházakat, a várakat, a romokat – és akkor talán mindent végigmondtam. Szegény osztályvezetők – én is köztük voltam –, akik nem tudhattak mindent az egész ország műemlékállományáról, általában néhány napos, legfeljebb egyhetes határidővel kapták meg ezeket a teendőket, ami sokszor rányomta a bélyegét az egész munkánkra. És most nemcsak a kötelező éves jelentésekre gondolok, mert ezeken kívül is mindig volt valami felbuzdulás. Amikor szárba szökken a rendszerváltás, amiatt, amikor megtorpant, amiatt. Aztán a '90-es évek végén útjára indult egy program a különböző, akkorra már katasztrófális állapotban lévő kastélyok megóvásának céljából, ami ugyanúgy rengeteg terhet rótt ránk, mint a kastélyok 2002–2003 körüli, szélesebb körű privatizációja.³⁷

Közben számtalan egyéb kérdés adódott. Kiderült például, hogy az 1990-es (utolsó) műemlékjegyzék³⁸ meglehetősen egyoldalú és borzasztó pontatlan, így kezdetét vette egy revíziós munka, amibe az egész hivatal szakembergárdáját bevonták. Sajnos Pest megyében ennek sosem értünk a végére. Én ezt állandóan próbáltam szinten tartani, és a lehető legtöbb adatot-információt egybegyűjteni szinte minden emlékről, de a félbemaradt revíziót nyilvánvalóan nem lehetett egyszemélyben pótolni.

³⁶ 1991. évi XXXIII. törvény egyes állami tulajdonban lévő vagyontárgyak önkormányzatok tulajdonába adásáról. I. fejezet: Az önkormányzatok tulajdonába kerülő vagyontárgyak. Műemlék ingatlanok: 3–6.§. Vö.: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100033.tv> (letöltés ideje: 2023. augusztus 9.).

³⁷ Fekete J. Csaba: A magyarországi kastélyprivatizáció történeti áttekintése és a magánkézbe került kastélyok fenntartásának lehetőségei az ezredforduló két évtizedében. *Architectura Hungariae*, 18. 2019. 111–145.

³⁸ *Magyarország műemlékjegyzéke, I–II.* Szerk. Ikfalvi Diénes Virág. Budapest, 1990.

Nem is jelent meg később a képes műemlékjegyzék-sorozat³⁹ Pest megyei kötete, amit nagyon sajnáltam. Valószínűleg már nem is fog, mert, úgy látom, az egész feladat megrekedt, és tulajdonképpen már nincsen, aki megcsinálná. Mostanra az ehhez hasonló munkák számára új lehetőségeket tartogathat a digitális változat, ám akkoriiban mégiscsak más volt, ha az ember a kezébe vehetett egy megyei kötetet, és azzal mehetett bárhova, hogy „kérem szépen, akkor itt van ez a hatszáz emlék, ennek mi vagyunk a gazdái”. Sokszor így lehetett elkerülni az olyan megnyilvánulásokat, mint hogy „Már megint itt vannak a műemlékesek, mit akarnak? Hoztak pénzt? Ha nem hoztak, akkor ne is beszéljenek” – a helyszíni egyeztetések alkalmával gyakorta ilyen irányba ment el a „párbeszéd”.

De ez már egy másik történet. Visszatérve a korábbi időkhöz: 1992-ig a felügyelet, mint szakhatóság, állandó lépéskényszerben volt, folyamatosan kérve a járási tanácsot, a városi tanácsot, a tsz-elnököt és még sok mindenkit, hogy ezt csinálja, azt csinálja, amazt csinálja. Ebben az évben viszont megtörtént a nagy változás.⁴⁰ Azóta is viták kereszttüzébe áll, vajon jót tett-e ez a műemlékvédelemnek, vagy sem. Úgy tűnt, a hivatal akkor tud megmaradni, ha bővül a funkciója, és másik szempont volt, hogy az önkormányzatok – akik akkor még az építési hatósági szerepkörrel is rendelkeztek – nem lehettek a tulajdonukba került műemlékek hatósági ügyintézői, ezért jobbnak tűnt, ha egy független intézményhez kerül a jogkör. Az érintettek közül – vezetői szinten – emlékeim szerint mindenki örült ennek a kecsegtető lehetőségnek, mondván, mostantól mi leszünk a hatóság. Annyi előnye biztos volt, hogy nem kellett többé a szomszédos tanácsai szervek (a későbbi önkormányzatok) ügyintézésére várni, hanem direktben lehetett meghozni különböző hatósági döntéseket. De továbbra is fennállt a felügyelet szervezeti

³⁹ 2005 és 2014 között kilenc megye műemlékjegyzéke jelent meg: *Magyarország műemlékjegyzéke. Heves megye.* Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 2005.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Jász-Nagykun-Szolnok megye.* Szerk. Uő. Budapest, 2005.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Nógrád megye.* Szerk. Uő. Budapest, 2005.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Bács-Kiskun megye.* Szerk. Uő. Budapest, 2006.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Komárom-Esztergom megye.* Szerk. Uő. Budapest, 2006.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Tolna megye.* Szerk. Lóvei Pál. Budapest, 2006.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Zala megye.* Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 2006.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Fejér megye.* Szerk. Uő. Budapest, 2008.; *Magyarország műemlékjegyzéke. Csongrád megye.* Szerk. Haris Andrea, Velladics Márta. Budapest, 2014.

⁴⁰ Az 1992-ben megszüntetett OMF három utódintézményre bomlott. (1) Az elsőfokú hatósági munka és az ahhoz kapcsolódó tudományos tevékenység – a műemléki gyűjteményekkel és a Magyar Építészeti Múzeummal együtt – az Országos Műemlékvédelmi Hivatalhoz került. (2) A Műemlékek Állami Gondnoksága a tartósan állami kézben maradt műemlékek gondnokolásáért felelt. (3) A műemlékekkel kapcsolatos operatív feladatokat (kutatás, tervezés, restaurálás) az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központba delegálták. Az OMvH már nem szakhatósági, hanem építési hatósági jogkörrel rendelkezett. Ehhez ld.: Lóvei Pál-Klaniczay Gábor: „Ha mindez így marad, akkor ez ennek a 140 éves történetnek a vége” – BUKSZ-beszélgetés a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal felszámolásáról. *Buksz*, 24. 2012. 259.; továbbá: Fejérdy Tamás: Változások a magyar műemlékvédelem szervezetében. *Magyar Műemlékvédelem*, 15. 2011. 115-127.

problémája. 1992-ben óriási vita övezte a régiók felosztását; hónapokig gyötörtük egymást. Akkor már nagyjából láttuk, ki az a néhány személy, aki több megye vezetésére is alkalmas. Hatan voltunk, akik hasonló képzettséggel rendelkezünk, emellett szakmailag teljes mértékben egy nyelvet beszéltünk. Akkor azt mondtuk, hogy ez a hat ember, ha nem is tartózkodik állandóan egy helyen, heti vagy havi rendszerességű egyeztetések mellett el tudja vinni a maga területét. Úgy osztottuk fel egymás között az ország műemlékállományának felügyeletét, hogy mindenki két-három-négy megyét kapott. Ez nagy nehezen keresztülment, és néhány évig tartotta magát, mielőtt megindult volna a hátsó aknamunka, ami különféle változtatásokhoz vezetett. Egyre inkább a közigazgatási régiókhoz kellett igazodnunk, de olyan módosítást is említhetnénk, amit kizárólag a *status quo* megváltoztatása miatt léptek meg. Volt, hogy teljesen lehetetlen módon hoztak össze bizonyos megyéket. Korántsem volt egyszerű, mikor valaki Budapestről Nógrádba járkált, vagy Salgótarjánból Miskolcra kellett átrohannia, ami három és fél óra volt autóval. De ez nem érdekelt senkit, a szakmai álláspontok figyelembevétele nélkül szabták át a határokat és a munkánk kereteit. Ezek valójában már kényszerű lépések sorozatai voltak, amik így mentek egészen 2008–2009-ig, az utolsó változásokig. Akkor Pest megyét újra összehozták Budapestről (ilyen felállás mellett kezdtem, majd fejeztem be felügyelői pályafutásomat), de később – az utolsó pillanatban, mielőtt a műemlék-felügyelők átkerültek volna a kormányhivatalokhoz – megint szétválasztották őket. Azt azért mindenki látta, hogy nincs annyi szakember, amennyire szükség lenne – ez mindig probléma volt, ahogy most is az. Az országban nem tudok tíznél több olyan emberről, aki garantált szakmai felkészültséggel rendelkezik. Persze, nem ismerem mindenkit, mégis annak a száz főnek, aki jelenleg ezen a területen dolgozik, a legnagyobb része nem rendelkezik műemléki képzettséggel, noha a rendelet ezt írja elő. Erre nehéz mit mondani, én ebben már nem vagyok benne, mivel több mint két éve elértem azt a kort, hogy nyugdíjba küldhettek (nem tudom, hogy mondjam finoman).

KG: Pest megyében temérdek műemlék helyreállítását felügyelted. Kiemelnél-e néhány olyat, amelyek a legemlékezetesebbek számodra, és amelyekben keresztül a lehető legjobban bemutathatók a felügyeleti munka lehetőségei, esetleges nehézségei?

KP: Amikor a '80-as években beléptem az OMF-be, a hivatal még nagyon egységes volt, és kompakt módon működött. Egy helyreállítás során a felügyelő „ment elől”, ha pedig valami probléma merült fel, csak írt egy feljegyzést ide, telefonált egyet oda, szólt a kertésznek, a statikusnak, a szigetelő szakembernek, a tudományos kutatónak, a restaurátornak – akinek éppen kellett. Valamennyi szakterület részese volt ennek a folyamatnak, vagyis nem egyedül dolgoztunk; annak ellenére sem, hogy a legfontosabb lépéseket azért mégis egyedül kellett megtenni.

A következő időszakban, amikor a hivatal még mindig rengeteg munkát vitt maga, kissé önjáróvá vált a helyreállítások alkalmával. Sokszor a felügyelettel párhuzamosan, vagy azt is mondhatnám, helyenként a felügyeletet kihagyva folyt a munka. Elterjedt az a vélemény, hogy ha a hivatal a maga szakembergárdájával belépett a helyreállításba, onnantól kezdve a felügyelőnek már nincs sok dolga, és szinte nem is nagyon érdemes azzal töltenie az idejét, hogy ellenőrizze a feladatot. Bőven megvolt a magunk dolga, és e szerint az elképzelés szerint nekünk ott kellett helytállnunk, ahol az OMF – az

egyéb szervezeti egységeivel – nem képviseltette magát. Így azoknál a nagy munkáknál, amikben a hivatal is benne volt, nekünk kevesebb babér termett. Pest megyében ilyen volt az ócsai templom felújítása,⁴¹ amelyet inkább csak mint szakmai érdeklődő figyeltem. Nem nagyon volt módom intézkedni, de az igazat megvallva nem is igen lett volna mit tenni, hiszen ment minden a maga útján. Persze, a kivitelezés közben többször is kint voltam a helyszínen, azonban semmibe sem kellett koncepcionálisan beleszólnom. Hasonlóképpen alakult a visegrádi királyi palota, a fellegrvár és a Salamon-torony ügye, mindaddig, amíg kőkeményen egymásnak nem feszültünk. Ez 1995 körül volt. Ekkor kitalálták, hogy a palota helyreállítását egyértelműen elviszik a rekonstrukció irányába.⁴² Én megmakacsoltam magam, a kápolna pedig azért nincs a mai napig sem kiépítve, mert megmondtam – ez szó szerint benne van az engedélyben –, hogy arról szó sem lehet. A múzeum⁴³ szakemberei ezt nagyon nehezményezhették, mi több, valószínűleg azóta is nehezményezik, illetve a hivatalvezetéssel is több konfliktus akadt. Ennek ellenére örülök, hogy sikerült némiképp gátat szabni a rekonstrukciónak, nem beszélve arról, hogy végre megmondhattam, amit erről gondolok.

Azoknál a feladatoknál, amelyek teljesen ránk maradtak, az ember addig dolgozhatott, ameddig csak bírta; sőt, időnként azon túl is. Iszonyú sok munkám volt Vácon, Gödöllőn, Dabason, Szentendrén – ezek városléptékű dolgok voltak. Gödöllőn leginkább a kastéllyal és a máriabesnyői kolostorral akadt teendő, Vácon ellenben rengeteg épülettel foglalkoztunk. Oda éveken keresztül jártunk, sőt, sikerült elérnünk, hogy ne csak azt véleményezzük, ami a – mai napig érthetetlen módon borzasztó kicsi – műemléki jelentőségű területen helyezkedik el. Szilvamagnak neveztük el azt a területet, ami egészen a kettes útig terjed; ezen belül több száz tervezési egyeztetést, véleményezést folytattunk le, az akkori városvezetés mellett a főépítész⁴⁴ nagy öröme. Mindenkiel tárgyalunk, engedünk, nem engedünk, amit kellett, azt áttervezettük. Tehát szereztünk egy komoly városképi rálátást Vácra, emellett rendkívül jelentős épületekkel is foglalkoztunk.

⁴¹ Gál Tibor: Az ócsai református templom helyreállítása. *Műemlékvédelem*, 39. 1995. 12–21. A kutatási-feltárási munkák 1986-ban kezdődtek, a Gál Tibor vezette teljes helyreállítás pedig 1995-ben fejeződött be, majd a következő évben Europa Nostra-díjjal tüntették ki. Vö.: *Műemlékvédelem törvényi keretek között*. Szerk. Tamási Judit. Budapest, 2001. 178. Kutatók: Juan Cabello, Csengel Péter, Lukács Zsuzsa.

⁴² Ehhez ld.: Sedlmayr János: Visegrád, palotaegyüttes új helyreállítási javaslat. *Műemlékvédelem*, 56. 1992. 155–159.; Deák Zoltán: A visegrádi Mátyás Király Palotamúzeum helyreállítási tervei. *Magyar Múzeumok*, 2. 1996. 2. 17–21.; Buzás Gergely: A visegrádi királyi palota helyreállítása. *Múzeumi Hírlével*, 18, 1997, 1. 3–6.; Deák Zoltán: Mátyás király múzeum, Visegrád. *Új Magyar Építőművészet*, 1998, 3. 32–37.; Deák Zoltán: A visegrádi királyi palota helyreállítása az ezredfordulón. Helyzet félidőben. *Műemléklap*, 3, 1999, 3/4. 20.; Uő: A visegrádi királyi palota helyreállítása. *Magyar Építőipar*, 50, 2000, 1/2. 2–7.; Uő: A visegrádi királyi palota helyreállítási munkáinak állapotáról. *Műemléklap*, 4. 2000. 1. 10.; Uő: Rom, múrom vagy épület. Műemléki helyreállítás a visegrádi királyi palotában. *Műemlékvédelem*, 45. 2001. 79–83.

⁴³ MNM Mátyás Király Múzeuma.

⁴⁴ Philipp Frigyes (1957–), építészmérnök, egyetemi tanár. 1984-ben a váci polgármesteri hivatal műszaki előadója, csoportvezetője, 1987–2012 között a város főépítésze. Munkája során a tágabb térség problémáival is foglalkozott. 2013–2015 között Hatvan, 2015–2016 között Lőrinci, 2015-től Kismaros és Esztergom főépítésze.

6. Vác, nagypréposti palota. © Hack Róbert felvétele, 2000. MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 203.397N

Szerencsémre megadatott nekem, hogy részt vegyek a váci nagypréposti palota helyreállításában.⁴⁵ Azóta is mindenkinek javaslom, hogy ha Vácon jár, nézze meg; persze, amennyiben épp nyitva találja, mert most újabb felújítási munkálatok kezdődnek. Az épület kvázi múzeummal alakítása körülbelül tíz évig tartott. Elképesztő dolgokat tudtunk megvalósítani ez alatt az idő alatt, és azt hiszem, szakmai minőségét tekintve az egyik legkiválóbb emlék született meg. Ehhez széleskörű segítségre volt szükség, főleg a restaurátorok részéről. Teljes tetőátépítés, vagyis vasbeton födémépítés helyett ilyen méretű fáfödémrestaurálásra korábban nem került sor hazánkban, amit a hivatalon kívül ebben az esetben sem támogatott senki. 1988-ban járunk, és bizonyos szempontból azt éreztem az első rettenetesen nagy sikernek, amikor velem szemben ült a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, a Pest Megyei Beruházó Vállalat teljes személyzete, én meg azt mondtam a felvetésükre, hogy nem lehet, és kész, egyszerűen nem lehet. És úgy látszik, akkor még elhitték, hogy ha a műemlékvédelem azt mondja, nem lehet, akkor nem lehet. Kiderült, hogy a teljes mennyezetet díszítőfestés borítja. Azóta csak olyan épülettel találkozom, ahol elbontották a födémeket, vagy olyannal, ahol tönkrement, és nem csinálnak vele semmit. Persze, Vácon is hosszú éveknél kellett eltelniük, mire a püspökség rábólintott arra, hogy ne csupán 20 × 20 centiméteres kutatóablakokban mutassuk be az eredeti díszítőfestés egy részét, hanem az emelet összes falfelületét restauráljuk. Az a szobasor –

⁴⁵ Klaniczay Péter: A váci nagypréposti palota helyreállítása. *Műemlékvédelem*, 49. 2005. 328–335. A tervek első egyeztetésére 1988 szeptemberében került sor. A tetőszerkezet és a homlokzat felújítása, illetve egyes helyiségek egybenyitása több ütemben, 1989 és 1991 között zajlott. A munkálatok 1995-ben, majd 1998-ban folytatódtak. A díszítőfestés restaurálása 2001-re valósult meg.

7. Gödöllő, Grassalkovich-kastély. © Szöllősy Kálmán felvétele, 1948. MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 091.157bN

ezt a mai napig így gondolom – vetekszik a gödöllői kastélyéval, ahol egész más anyagi források és lehetőségek álltak rendelkezésre. Ezt a fantasztikus együttést is feltétlenül szerettem volna megemlíteni. Máté Zsolttal⁴⁶ és Dávid Ferencsel huszonöt éven keresztül dolgoztunk a kastélyban. Feri vezette a kutatásokat, Zsolt volt a főépítész, én pedig minden szakasznál lebonyolítottam a hatósági lépéseket (engedélyek százaival), illetve mindent ellenőriztem, amilyen alaposan csak lehetett. A kastély jelentős része a mai napig nem készült el, az utóbbi időben pedig nem is folytak komolyabb munkálatok. A helyreállítás ütemezése miatt a mi időnkben is rettenetesen gyors volt a kivitelezés, és csak szakaszosan valósulhatott meg a különböző részek felújítása.⁴⁷

Mindezek mellett sor került még számtalan dabasi kúria,⁴⁸ a ceglédi református nagytemplom külső felújításának⁴⁹ és sok kisebb templom helyreállításának felügyeletére is.

⁴⁶ Máté Zsolt (1942–), építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök. 2004-ig a VÁTI műteremvezetője, majd Kutatási és Műemléki Irodájának igazgatója.

⁴⁷ Bővebben ld.: Máté Zsolt: *A gödöllői kastély építése és helyreállítása*. Gödöllő, 2016.

⁴⁸ A teljesség igénye nélkül: Halász Bálint-kúria, Halász Ede-kúria, Halász Móric-kúria, Halász Zsigmond-kúria, Zlinszky-kúria.

⁴⁹ Roszik Pálné – Barta Lajos – Kristóf András: *Cegléd, református templom. Felújítás. Építési engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Kecskemét, 1989. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 51993; Roszik Pálné – Barta Lajos – Madarász László: *Cegléd, református templom. Toronyfelújítás. Kiviteli tervdokumentáció*. Kézirat. Kecskemét, 1990. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 51994; Roszik Pálné – Roszik Pál: *Cegléd, református templom. Homlokzatfelújítás. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Kecskemét, 1999. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 51995.

8. Tápiószéle, Blaskovich-kúria. © Galacanu Efstatia felvétele, 1991. MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 150.209N

Vagy ott volt Szentendrén – a templomok mellett – az egész belváros rehabilitációja. Ebben a mai napig benne vagyok tudományos kutatóként; jelenleg egy nagy iskolaegyüttes régi épületrészének kivitelezéséről van szó, ahol szintén újabb nehézségek merültek fel, ugyanis a terület kicsinek bizonyult a felhasználó számára, ezért szeretné elfoglalni a tetőteret. De ne felejtsük ki ebből a főtí templom együttesét sem, amire még nem tértem ki. Egyrészt döbbenet láttam, hogy a plébániatemplom együttesének egyik eleme, az egykori zárda, nem áll műemléki védelem alatt. Kizárólag a plébánia és a templom volt védett. Úgy gondoltam, ez képtelenség. A '90-es évek elején járunk, amikor nem voltunk még hatósági szerepkörben, és nem volt szükség mindenhez miniszteri rendeletre, hanem a műemléki jellegű védelemhez a hivatal döntése is elegendőnek bizonyult. Így 1991–1992-ben egyrészt több tucat emléket nyilvánítottunk védetté, másrészt visszaállítottuk egy sor épületnek a '70-es évek elején értelmetlenül és sajnálatos módon megszüntetett védelmét. Ilyenek voltak Pilisvörösvár kis kápolnái vagy az elfeledett kávéi Förster-kúria. Az új védések közül kiemelném a tápiószélei Blaskovich-kúriát.⁵⁰ Maga az épület nem olyan rettenetesen régi, ám nemcsak a megyében, hanem az egész országban egyedülálló módon az utolsó szivargyújtóig megőrizte felszerelését és berendezését. Most egy nagy felújításon esett át – nem tudom, hogyan sikerült. Akkoriban egyértelműen látszott, hogy ez egy nagyon fontos épület, főleg a gyűjtemény miatt, aminek, ha nem lesz műemléki védelme, felmorzsolódik és széthullik. Végül ezeket mind sikerült átvinni. A főtí együttesre visszatérve, amelyet Ybl Miklós tervezett, el kell mondani, hogy a helyi egyházközösség iszonyatos terhet vállalt magára, amikor kiderült, hogy a magyar romantikus

⁵⁰ Az 1906-ban épült kúria 1992-ben nyert műemléki védelemet (695/1992. OMF).

építészet csúcsteljesítményének végtelenül leromlott külső állapotát neki kellett rendbe hozni, mivel nem került bele az ún. „nagygyházak” programba. Ekkor, 1990-ben még létesítményfelelősnek is kineveztek, ami azért rendkívüli megterheléssel járt. A hatalmas templom külső felújítása hosszú évek során készült el kb. 10 év alatt.⁵¹

Volt olyan nap, hogy délelőtt Nagykőrösön dolgoztunk, délután Visegrádon. Jelentős távolságok vannak a megyében, de szerencsére sokszor kitűnő kollégák segítségére támaszkodhattam. 1992 után egyedül ezt már nem lehetett bírni. Az 1986-tól 1992-ig eltelt hat év volt a belerázódási idő; addig mindent egymagunk csináltunk minden megyében. Aztán 1992-től újabb kollégákat vettek fel úgynevezett építésfelügyeleti előadó státuszba. Ők látták el a helyi feladatokat a központi településeken, később pedig – az előbbi tevékenységet megtartva – ők lettek azok, akik a különböző munkák kapcsán jöttek-mentek a megyében. Nálam, Pest megyében is többen megfordultak; nagyon jó munkatársak is voltak köztük, akikkel éveken keresztül együtt dolgozhattunk.⁵² Persze, semmi sem tartott örökké; általában egy-két év után más feladataik lettek, vagy megváltoztak az életkörülményeik, ami miatt tovább kellett állniuk. Ebből a szempontból ez nem Zala megye volt, ahová, ha valaki elment dolgozni, akkor ott is maradt, amíg rá nem köszöntek. Pest megyében nagyobb volt a fluktuáció, mert aki Budapesthez közel szeretett volna lenni – lakhatás szempontjából vagy egyéb okok miatt –, annak ez a térség kézenfekvő volt.

Most készülünk egy nagy visszatekintésre Ivicsics Péterrel, amelynek keretében megpróbáljuk feldolgozni a felügyelet tevékenységének történetét – épp az utóbbi hónapokban kezdtünk neki; érdekes feladat. A megszólított száznyolcvan kollégának eddig körülbelül a felétől kaptunk visszajelzést a kérdéseinkre. Ezekből a válaszokból is látszik, milyen nehézségekkel küszködtünk a '80-as évek végén és a '90-es évek elején. Majd jött az első átalakítás (a felügyelet 1992 után úgymond önálló jogi egység volt Felügyeleti Igazgatóság néven), de ezt követően is több kisebb módosítás történt egészen 2001–2002-ig, amikor újabb szervezeti változásra került sor.⁵³ A napi munkavégzés rutinját mindez kevésbé befolyásolta. Mindig nappal lehetett menni a helyszínre, és amikor már sötétedett, akkor írhattuk a határozatokat. Persze, ezt nem sokan csinálták így, nekem viszont rendre meggyűlt a bajom a portaszolgálattal. A '80-as évek végén volt egy nagyon kedves portás a Táncsics Mihály utcában, aki este 8 órakor feljött az emeletre:

- Klaniczay elvtárs! Maga még itt van? Nincs engedélye.
- Nézze, így állunk. Mit tudok csinálni? Még be kell fejezni ezt meg azt.
- Hát, ez lehetetlenség...

⁵¹ Bővebben ld.: Klaniczay Péter: A főteli templom helyreállítása. *A főteli templom és a romantika építésze*. Szerk. Buda Attila, Ritoók Pál. Budapest, 2007. 179–187.

⁵² Lázár Gabriella, Deli Sándor, Bohacsek Zsuzsa, Vaszary Miklós az első időben, majd az ezredfordulótól Györfi Ilona, Mihucz Ildikó, Okrutay Miklós, Bodnár Ágnes és utána Szedmer Szilvia, Fehér Judit.

⁵³ A 2001. évi LXIV. törvény értelmében az OMvH helyett létrejött a KÖH, amely a műemlékvédelem mellett a régészet és a műtárgyvédelem hatósági feladatait is ellátta. Ld.: Lóvei-Klaniczay G. 2012. i. m. 260–262.; Fejérdy 2011. i. m. 122–124.

9. Szentendre, Belgrád-székesegyház. © Kovács Gergely felvétele, 2023.

Mentek a jelentések, igazolnom kellett, mit csináltam aznap, miért voltam bent az esti órákban. Mondtam, hogy öt órákor hazabumliztam Szentendréről, a hivatalban összeszedtem az anyagot a másnapi helyszíni munkához, és megírtam három határozatot. Ez a probléma később, a megyei kormányhivatalban is fennállt. A portások egy ideig túrték a túlorát, de aztán mindig baj volt belőle, és külön benntartózkodási engedély (!) kellett hozzá. Kétségtelenül nem egészséges ennyi plusz munka, ugyanakkor a napirendünket nagy mértékben meghatározta, hogy reggelente igencsak nehéz kimenni Budapestről, délután pedig visszajönni. Rettentő sok időnk elment az utazásra, mindamelllett, hogy egy fedélszék- vagy toronyfelújítás is borzasztó sokáig tartott, nem is szólva egy templom teljes helyreállításáról. Szentendrén az utóbbi években az összes jelenleg is működő szerb templom⁵⁴ munkálatait végigkonzultáltam a szerbek kiváló építészmérnökével, Göttinger Pállal,⁵⁵ aki szintén hosszú évtizedek óta ott dolgozik, és nagy gyakorlata van a kivitelezés előkészítésében, irányításában. Ennek ellenére láttam, hogy némely kérdésben bizonytalan, szóval remekül tudtuk szakmailag segíteni egymást, ráadásul csak együtt voltunk képesek jobb belátásra bírni a kivitelezőt. Mostanra az összes szerb templom homlokzat-helyreállítása elkészült, ami nagy sikernek mondható, nem beszélve a középkori eredetű plébániatemplomról, aminek szerencsére már két helyreállítását is irányíthattam.⁵⁶ De néhány városi lakóházzal is foglalkozhattam, utoljára pedig az egykori iskolaépülettel, a Szerb Egyházi Múzeummal, amit az egyház visszakapott, így a megyei múzeumigazgatóság kiköltözött belőle. Ez volt a legutolsó nagy helyreállítás Szentendrén, amiben részt vettem. Általában másfél évig tartott egy ilyen munka. Ez alatt az idő alatt minden héten legalább egyszer kint voltam a helyszínen, ha nem kétszer. Folyamatosan ellenőriztük a különböző lépéseket, fázisokat, máskor a kőművesre kellett „rászólni”, hogy hagyja abba a munkát, és egy kicsit csináljon mást, megmentve ezzel esetleg egy rossz lépéstől. Szóval mókás időszak volt, az biztos.

FDE: A több évtizedes terepmunka során bizonyosan nagyon sokféle emberrel, sokféle tulajdonossal találkozál. Mit gondolsz a műemlékvédelem és a társadalom egykori, illetve mai kapcsolatáról, a műemlékvédelem társadalmi beágyazottságáról?

KP: Talán ez a legnehezebb kérdés. Sok mindenben múlik ennek a kapcsolatnak a sikeressége, és nagyon fontos, hogy a lehető legtöbb szereplő részt vehessen a műemlék-

⁵⁴ Blagovesztenszka-templom, 2008. – ld. bővebben: *Mustra 2008*. Szerk. Ghyczy Gabriella. Budapest, 2008. 100–101.; Preobrazsenszka-templom, 2014–2015; Pozsarevaczka-templom, 2018; Belgrád-székesegyház, 2018–2019. A Csiprovacska-templom (jelenleg Péter-Pál) és az Opovaczka-templom (jelenleg református) a 2000-es években szintén felújításra került.

⁵⁵ Göttinger Pál, építészmérnök, településtervező, környezetvédelmi szakmérnök. 1982–1986: a Veszprém Megyei Állami Építőipari Vállalat művezetője, majd tervezője, 1986–1992: Szentendre Város Polgármesteri Hivatalának építési főelőadója, 1993–2001: Pomáz főépítésze. 1999 óta a magyarországi Szerb Ortodox Egyházmegye főépítésze.

⁵⁶ Szuromi Imre: *Szentendre, plébániatemplom. Homlokzatfelújítás. Helyreállítási tervdokumentáció*. Kézirat. Szentendre, 1989. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 38274; Uő: *Szentendre, plébániatemplom. Homlokzatfelújítás. Építési engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Szentendre, 2014. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 52285.

10. Klaniczay Péter munka közben, 2011. © Klaniczay Péter tulajdona

védelemben. Ezzel együtt én a helyi véleményekre – az emléktárgy fontossága miatt – nem minden esetben tudtam sokat adni. Elég sok konfliktusom volt egyházi személyekkel, de polgármesterekkel is, akik teljesen más álláspontot képviseltek. Előbbieknek egyrészt az volt a problémájuk, hogy az '50-es évektől négy évtizeden át nem lehettek a maguk urai, nem rendelkezettek szabadon az értékeikkel. A rendszerváltást követően kitört rajtuk a tenni akarás, így a '90-es évek elején szabálytalan munkák özönével találkozunk. Ezekben az esetekben a legnagyobb szigorral kellett eljárni. A versegi templom felújítása alkalmával azt mondtam, hogy sikerült évtizedekre ellehetetleníteni a magyar művészettörténet-tudományt, ugyanis titokban cserélték ki a padlóburkolatot, miközben (ezt már akkor is tudtuk, mivel a korábbi homlokzat-felújítás során találtunk erre utaló nyomokat) a középkori templom fennmaradt az épület alatt.⁵⁷ De ez egy percig sem zavarta őket, sőt, számtalanszor panaszkodtak. Volt olyan plébános, aki közölte, nem levelezik velünk többet, csak a püspökön keresztül, mert bírsággal fenyegettük meg, pedig ő nem csinálhat azt, amit akar. Persze, polgármesterekkel is előfordult hasonló, ugyanakkor sokakkal kitűnően tudunk együtt dolgozni.

A tulajdonosok közül azok álltak rá könnyebben a műemlékvédelemmel való együttműködésre, akik megértették, miért fontos mindez. Kétségtelen, hogy a támogatási rendszer nagyon rosszul működött. Az „ősidóktól” fogva alkalmazott gyakorlatnak

⁵⁷ D. Mezey Alice: A versegi r. k. templom 1987. évi homlokzatkutatása. *Műemlékvédelem*, 38. 1994. 11-15. Várnai Dezső és Dümmerling Ödön már 1969-ben feltárta az épület középkori nyílásait. 1987-ben került sor a homlokzathelyreállításra, melynek keretében bemutatták a déli oldal gótikus támpilléreit, a falelválásokat és a gótikus nyílásokat. Vö.: D. Mezey Alice: Verseg, Fő u. 1. Római katolikus templom. *Magyar Műemlékvédelem*, 10. 1996. 356.

megfelelően a hivatal, vagyis a felügyelet anyagi támogatást nyújtott a tulajdonosoknak, de sosem tudott elég pénzt adni. Aztán a '90-es években kialakult egy új szisztéma: minden megye kapott egy keretet, és abból osztogatott néhány százezer forintot. Ez azért volt jó, mert ha már adtunk százezeret, akkor a tulajdonos tudott szerezni még kétszázezeret, ha adtunk ötszázezeret, akkor tudott szerezni egy-két milliót. Azonban egy idő után ennek véget vetettek, még hozzá azzal az indokkal, hogy a hatóság ne osszon pénzt. Pedig mi öt perc alatt elosztottuk, amit kellett, ehhez – ekkora összegeknél – nem volt szükség egy jelentős létszámú NKA-ra, hanem gyakorlatilag néhány személy egy-egy megyében elintézte az egészet. Leigazoltuk a számlákat, és amikor még az áfát is visszakapták, mert jól csinálták a munkát, végképp minden rendben ment. Azóta látszik, hogy mi megy. Nincsen mód az örökségvédelmi többletköltség kifizetésére.⁵⁸ Nem szeretnék hazabeszélni, de e tekintetben az a rendszer hozta el a fénykort, amit én alakítottam ki.⁵⁹ 2002 és 2004 között az örökségvédelmi többletköltség intézménye szerintem rendkívül jól működött. Egyszer talán meg kéne írni, hogy történt mindez. Azért szüntették meg, mert nem tudtuk előre megmondani, hol kerül majd elő valami, amit finanszírozni kellene. Ez ugyebár elég nehéz lett volna... De az is probléma volt, hogy ezeket a támogatásokat nem lehetett előre betervezni a költségvetésbe. Pedig nem is kellett volna betervezni, hanem meg kellett volna teremteni egy keretet, amiből probléma esetén finanszírozhattuk volna a különböző munkákat.

Kétségtelen, hogy a hivatal sok esetben rendkívül szigorúan járt el, ami konfliktusokhoz vezetett. Emellett nem tudott rendszeres anyagi hozzájárulást nyújtani. Szakmai segítséget inkább, de azt sem mindig, és az is elhúzódhatott. Emellett számtalan olyan levélre emlékszem, hogy „Az idej keretünk kimerült, a jövő évre előjegyzésbe vesszük.”, és ha az illető a jövő évben netán újra jelentkezett, akkor többnyire az alábbi választ kapta: „Jelenleg sajnos nem tudunk segíteni.” Ez rossz színben tüntette fel a műemlékvédelmet, a nem megfelelő anyagi háttér megkötötte a hivatal kezét. A magyar embernek az ilyen jellegű intézményekhez és az engedélykéréshez való viszonya évszázados előzményekkel bír, miután a nemességnek soha nem kellett engedélyt kérnie semmihez, az ország tehetősebb építkező része pedig nemességből állt. Azért nincsenek terveink ebből az időszakból, mert soha nem adtak be semmilyen hivatalos papírt. A dabasi és a nagykőrösi kúriákról például egyetlen korai rajzot sem ismerünk, pedig biztos voltak pallérok, akik készítettek ilyeneket.

Összességében azért voltak eredményeink e téren, és főként addig – ezt tartom a legfontosabbnak –, ameddig a hivatal le tudott tenni valamit az asztalra. Ennek a megszűnése volt a legtragikusabb, és ez vitte el olyan irányba az egészet, hogy sokan azt kérdezték,

⁵⁸ Az ekkor nemrég életbe lépett új törvény, a *kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. tv. 7. § 10. pontja szerint az örökségvédelmi többletköltség: a kulturális örökség tárgyainak olyan helyreállítási munkáinak a költségei, amelyeket a Hivatal írt elő vagy rendelt el, valamint amit a tulajdonos kezdeményezésére a hatóság annak elismer, és amelyek a műemlékek kötelező fenntartásával kapcsolatban egyébként nem merültek volna fel.

⁵⁹ Klaniczay Péter 2002–2004 között szakmai igazgatóhelyettes volt a Felügyeleti Igazgatóságon, míg Halmi Nándor (1944) volt az igazgató.

11. A KÖH Carlo Scarpa-kiállítása 2006-ban – Klaniczay Péter, az Olasz Kultúrintézet munkatársa, Fejérdy Tamás. © MÉM MDK

12. Az ICOMOS MNB 2011-ben rendezett ülése – Ágostházi László, Klaniczay Péter. © MÉM MDK

„Minek van ez a hivatal, ha csak akadémikuskodni tud?” Egész más volt a helyzet, amíg volt a *Mustra* és az egyéb kiadványok,⁶⁰ amíg rendre megjelentünk a nemzetközi porondon (megfelelő híradással), illetve számtalan találkozót szerveztünk Soprontól Sárospatakig, avagy a város- és faluvédőkkel. Azóta minden beszűkült, az eredmények pedig szép lassan elmaradtak. A mai napig nem lehet tudni, hogy az utóbbi másfél évtizedben mi készült el azon a tíz fantasztikus, rengeteg pénzből helyrehozott épületen kívül, amit – hogy finom legyek – kormányzati szinten kezeltek. Az utolsó népszerűsítési kísérletek egyike Pest megyéhez fűződik. Hét éven keresztül jelent meg az *Egy kis mustra*⁶¹ névre hallgató kiadványunk, amit komoly érdeklődés övezett, mi több, úgy tűnt, a megyei vezetés is számon tartja. Majd 2018-ban kiderült, hogy már nincs meg a nyomtatáshoz szükséges forrás. Hiába volt a kollégák önfeláldozó munkája, hiába javasoltam, hogy csináljuk meg digitálisan. Utóbbira csak legyintettek, pedig lett volna értelme, hiszen most már azt sem tudjuk, hogy 2018-ban milyen helyreállítások történtek Pest megyében. Tehát gyakorlatilag egy folyamatos sorvadásnak vagyunk a szemtanúi, ami egy másfajta szemlélettel szemben nem tudott elég erőt felmutatni, így atomjaira hullott szét az egész műemlékvédelem. Jelenleg itt tartunk.

FDE-KG: Köszönjük szépen a beszélgetést!

⁶⁰ *Műemlékvédelmi Szemle* (1991–2004), *Műemléklap*, majd *Örökségvédelem* és később *Örökség* (1997–2012).

⁶¹ 2011–2017 között évenként megjelenő önálló kötetetek a Pest megyei örökségvédelmi osztály szervezésében az adott évben elkészült helyreállításokról (szerk. Nagy Gábor osztályvezető, a szövegeket a területi felügyelők írták: Szatmári Klára, Fehér Judit, Klaniczay Péter és Zsanda Zsolt, aki Nógrád megyei felügyelőként 2011-ben még ide tartozott). Ehhez a munkához még nagymértékben hozzájárulhattak a hivatal egykori fotóműtermének munkatársai: Hack Róbert, Bélavári Krisztina és Nagy Krisztina.